

Abdülvâsî Çelebi'nin Eserleri Hakkında Farklı Görüşler

Gülşen Kıldış^{ID}
Metin Akar^{ID}

Öz

Yirminci yüzyıl öncesindeki tezkireler ve edebiyat tarihleri gibi kaynak olan eserlerde adından ve eserinden pek bahsedilmeyen şairin hayatı ve kişiliği hakkında ilk defa Vasfi Mâhir Kocatürk, Abdülvâsî Çelebi'nin Halîl-nâme adlı mesnevîsini tanıtarak yakın zamanlara kadar bilinmeyen bu eseri ve yazarını ilim dünyasına tanıtmıştır. Abdülvâsî Çelebi hakkında eserinin “sebeb-i te'lîf” kısmından, çok kısıtlı da olsa bazı bilgiler elde edilmektedir. Bu elde edilen bilgilere göre Çelebi Sultan Mehmed zamanında (1413-1421) yaşamış olan yazar, Çelebi Sultan Mehmed'in vezirlerinden olan Bayezid Paşa tarafından himaye edilmiştir. Kadioğlu lakabıyla anılmasından yola çıkarak babasının kadı veya ulemâdan olması ihtimal dâhilindedir. Abdülvâsî Çelebi'nin 20. yüzyıldan sonra bilinen Halîl-nâme ve Mi'râc-nâme olmak üzere iki eseri vardır. 1414'te yazılan eserin bugünkü verilerde yer alan 3693 beyitten, Mi'râc-nâme beyit sayısı olan 566'yı çıkarırsak Halîl-nâme'nin beyit sayısı 3127 olur. Kitap, Çelebi Mehmed'e sunulmuştur. Halîl-nâme'nin içinde mi'râcin anlatıldığı kısmı müstakil bir mi'râc-nâme olarak değerlendiren araştırmacılar vardır. Bu makalede, Mi'râc-nâme ayrı bir eser mi yoksa Halîl-nâme'nin devamı mı, bu konuda kimler hangi görüşü savunuyor, soruları ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Abdülvâsî Çelebi, Kadioğlu, Halîl-nâme, Mi'râc-nâme, Bayezid Paşa

Different Opinions on The Works of Abdülvâsi Çelebi

Abstract

There is almost no information about the life and personality of the poet, whose name and work are not mentioned in the sources. For the first time, Vasfi Mahir Kocatürk introduced this work and its author, who was unknown until recently, to the world of science by introducing his masnavi Halîl-nâme. Some information about Abdülvâsi Çelebi's personality is obtained from the "reason-i te'lîf" section of his work, albeit very limited. Accordingly, the author, who lived during the reign of Çelebi Sultan Mehmed (1413-1421), was patronized by Bayezid Pasha, one of his viziers. Judging from his nickname Kadioğlu, it is possible to say that his father was a qadi or a scholar. Abdülvâsi Çelebi's only work is Halîl-nâme. Halîl-nâme is the only work that tells the whole life of Prophet Abraham from his birth to his death. Written in 1414, the work has 3693 couplets and was presented to Çelebi Mehmed. There are researchers who consider the part of Halîl-nâme in which the Mi'râj is narrated as a separate Mi'râj-nâme. In this article, the questions of whether Mi'râj-nâme is a separate work or a continuation of Halîl-nâme and who defends which view on this issue will be discussed.

Keywords: Abdülvâsi Çelebi, Kadioğlu, Halîl-nâme, Mi'râj-nâme, Bayezid Pasa

GİRİŞ

Dr. Ayhan Gültaş, Halîl-nâme adlı doktora tezinde Abdülvâsî Çelebi'nin 14. yüzyılın son yarısı ile 15. yüzyılın ilk yarısında yaşadığını belirtmiştir. Bu devrin, Anadolu siyasi birliğinin büyük sarsıntılara uğradığı, tarihte Fetret Devri diye anılan ve on bir yıl süren şehzadeler mücadelesinin yapıldığı kargaşa dolu bir devir olduğu; müellifin, hayatının eserinden yola çıkılarak safhası, şehzadeler savasından başarıyla çıkan ve Osmanlı idaresinin yeni baştan kurulmasını sağlayan Çelebi Mehmed zamanına rastladığı bilgisi verilmiştir.

Savaşlar ve siyasî kargaşalar ile kültürel faaliyetlerin birlikte yürüdüğü bir devirde yaşayan Abdülvâsî Çelebi'nin eserinde bunun izlerini görmenin mümkün olduğu vurgulanmıştır. Yazar bir yandan Halîl-nâme'yi yazıp devrinin edebî faaliyetine katılırken bir yandan da Fetret Devri'ndeki şehzadeler mücadelesini eserine yansıtılmaktan kendini alamamıştır. Abdülvâsî Çelebi'nin hayatının büyük bir safhası memleketi olduğu varsayılan Amasya'da geçmiştir. 1404 yılından itibaren kısa bir müddet Bursa'da bulunduğu sanılmaktadır.

Dr. Ayhan Gültaş'ın tezinde verdiği bilgiye göre Abdülvâsî Çelebi, şiirlerinde Kadı ve Kadioğlu mahlaslarını kullanmıştır. Muhammed adında bir kardeşinin olduğu bilgisi de mevcuttur. Esas mesleğinin imamlık olduğu belirtilmekle birlikte kadılık da yapmış olduğu düşünülmektedir. Okumayı seven, ilme ve âlime büyük değer veren Abdülvâsî Çelebi, devrinin kültürüne hâkimdir. Dinî eserleri, özellikle tefsirleri, hadisleri incelemiştir (Gültaş, 1996: 7-8). Abdülvâsî Çelebi, Bayezid Paşa'nın isteği üzerine Sultan I. Mehmed için Halîl-nâme ile Mi'râc-nâme adlı eserlerini kaleme almıştır (Akar, 2019: 88).

1. Dâstân-ı İbrâhîm Aleyhisselâm/Halîl-Nâme

Günay Kut'un yazısında Abdülvâsî Çelebi'nin, eserinde yer alan Der Medh ü Sebeb-i Nazm-ı Kitâb bölümünde eserini nasıl kaleme aldığını ve niçin yazdığını açıkladığını belirtmiştir. Daha önce Çelebi Sultan Mehmed, şair Ahmedî'den Farsça Vîs ü Râmîn eserini tercüme etmesini teklif etmiştir. Ancak Ahmedî'nin ölümü üzerine tercümeyle Abdülvâsî Çelebi'nin tercüme etmesini istemiştir. Ancak Abdülvâsî Çelebi, bu metni beğenmeyerek eseri bir peygamber kıssası olarak düzenlemeyi daha uygun görmüş ve İbrâhîm Peygamber'in hayatını anlatan bu mesnevîyi yazmıştır. Abdülvâsî'nin bu eseri kaynaklarda Halîl-nâme veya İbrâhîm ü Sâra ve Dâsitân-ı İbrâhîm Nebî isimleriyle kullanılmıştır (Kut, 1988: 283-284). Abdülvâsî Çelebi'nin, himayesini gördüğü vezir Bayezid Beg'in teşvik ve tavsiyeleri sonucu, Keşşâf'tan, diğer tefsirlerden, hadis ve ahbârdan yararlandığı bilgilere kendi ustalığını ve hayal gücünü de katarak eserini büyük ihtimalle Amasya'da 1-2 yılda hazırlayıp 817/1414'te tamamladığı düşünülmektedir. Bir müddet sonra Bayezid Beg eserden bir nüsha da kendisi için yazmasını Abdülvâsî Çelebi'den istemiş; o da bu isteği yerine getirmiştir. Böylece eser, yazar tarafın-

dan iki defa kaleme alınmıştır. Abdülvâsî Çelebi'nin eserini ikinci defa yazışında bazı kelimeleri değiştirdiği, bazı beyitleri çıkardığı ve tarihî bölümü ilave ettiği görülmektedir (Gültaş, 1996: 9).

Prof. Dr. Kemal Yavuz, Eski Türk edebiyatı alanında İbrâhîm Peygamber'in hayatını konu edinen eserlerin en hacimli ve sanatlısının Abdülvâsî'nin Halîl-nâme'si olduğunu ve bu eserin hayatın her alanında olmak üzere çeşitli konularda verdiği bilgi ve aynı zamanda öğütlerin yanında, o devrin anlayış ve kültürünü yansıtmaması bakımından da önemli olduğunu belirtmiştir. Yavuz, aynı zamanda Halîl-nâme adlı eserde, Kâbe'nin inşâsının anlatıldığı toplam yedi beyitten oluşan bir şiir bulunup metnin bunun aynı zamanda bir Kâ'be-nâme olduğunu ve Türk edebiyatında türünün ilk şiir örneği olduğunu söylemektedir. Eserde yer alan İbrâhîm Peygamber'in vasiyetinin ise Türk edebiyatında Kutadgu Bilig'den sonra gelen ikinci olarak vasiyet-nâme niteliğinde olduğunu ileri sürmektedir (Yavuz, 2013: 101-102). Prof. Dr. Metin Akar, ele almış olduğu makalede Halîl-nâme adlı eserin gayet hacimli ve özgün bir eser olarak İbrâhîm Peygamber'in hayatını anlattığını dile getirmiştir (Akar, 2019: 88).

Dr. Ayhan Gültaş, Halîl-nâme adlı kitabında metinde medhiye özelliği taşıyan 12 bölüm olduğunu; son iki bölüm hâtîme niteliğinde ve kaside tarzında, diğerleri mesnevî tarzında olduğunu belirtmiştir (Gültaş, 1996: 13). İçerisinde Osmanlı tarihi için değerli bilgiler içeren, Çelebi Sultan Mehmed ile kardeşi olan Mûsâ'nın savaşının anlatıldığı 193 beyitten oluşan bir bölüm ve gerçek konu ile alakası olmayan bölümler de mevcuttur. Abdülvâsî'nin eserinin bitiminde Mi'râcnâme-i Seyyidü'l-beşer başlığı altında olan bir mi'râciyesi vardır. Anadolu sahasında olmak üzere aynı türdeki eserler içinde yazılış tarihinin bilindiği ilk eser olduğu söylenmektedir. 567 beyitten oluşmaktadır. Abdülvâsî, Halîl-nâme ve Mi'râc-nâme adlı iki eserini de itibar edilen tefsir, hadis kitapları ve rivâyetlere dayandırmış, mesnevî türü içinde çeşitli nazım şekillerini de işleyerek Türk edebiyatında mesnevî geleneğini yaşatmayı başarmıştır. Eserlerinde zengin bir dil kullanmış, konu bütünlüğünde ve betimlemelerinde de gayet başarı sağlamıştır. Halîl-nâme ve Mi'râc-nâme 1414 yılında yazılmıştır; türünün güzel örneklerindedir (Akar, 2019: 88-89). Prof. Dr. Metin Akar ele almış olduğu makalede Halîl-nâme'nin, Türk edebiyatı tarihi için çeşitli açılardan önemli olduğunu vurgulamıştır. Hz. İbrâhîm'in hayatını, Kur'ân-ı Kerîm'i ve hadisleri kullanarak anlatan eserler içinde tektir. Mesnevî nazım biçiminden farklı olarak içerisinde değişik nazım biçimleri ile düz yazılar içererek millî bir üslup yaşatılmıştır. Tarih açısından önemli Türk yiyecekleri ve şölen sahneleri gibi ulusal kültür öğeleri yaşatılmış ve Türk folkloru açısından önemli kök eserlerden bir tanesi olmuştur. Abdülvâsî'nin, Çelebi Sultan Mehmed ve veziri olan Bayezid Paşa, Duraklama Devri konusunda kaleme aldıkları da ilk elden ve yeni tarih verileri içerir (Akar, 2019:90).

1.1. Nüshaları

Halîl-nâme'nin günümüze kadar Afyon, Kahire, İstanbul, Konya ve Ankara olmak üzere beş elyazması nüshası bilinmekteydi (Akar, 2019: 89). Ancak en son yapılan araştırmada Prof. Dr. Metin Akar tarafından altıncı nüsha bilim dünyasına tanıtılmıştır.1 Tanıtılan bu altıncı nüsha İBB Atatürk Kütüphanesi'nin Muallim Cevdet Bölümünde K.346 numaralı kayıtlı bir eserdir.

Günümüzde, elde edilen bilgilere göre Halîl-nâme adlı eserin elyazması olarak nüshalarının yer aldığı kütüphaneleri ve kütüphanede olan demirbaş defterlerindeki kayıtları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Dîvân-ı Kadioğlu [Halîl-nâme], Kahire, Hıdiviyye Kütüphanesi, M. 82.
2. Dâstân-ı İbrâhîm Nebî aleyhi's-selâm, Afyon İl Halk Kütüphanesi, Gedik Ahmed Paşa Bölümü, nr. 34.
3. Târîh-i Enbiyâ, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Muallim Cevdet Bölümü, nr. K. 214.
4. Dastân-ı İbrâhîm, Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi, nr. 11826.
5. Kıssa-i Halîlü'llâh, (Ankara, Millî Kütüphane, nr. Yz A 2887/7.)
6. [Tefsîr/sonra:Kisâs-ı Enbiyâ], İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Muallim Cevdet Bölümü, nr. K. 346. (Akar, 2019: 91-92).

1.2. Halîl-Nâme'nin Türk Edebiyatındaki Yeri ve Önemi

Dr. Ayhan Gültaş, Halîl-nâme adlı kitabında eserin Yûsuf ve Züleyhâ mesnevîsi dışında bütün manzum dinî destanlardan (ilk Müslümanların, özellikle Hz. Âlî'nin ve İbrâhîm Edhem gibi bazı ünlü sofilerin efsanevî hikâyeleri, Kesikbaş Destanı, Güvercin Destanı, Ejderha Destanı, Veysel Karânî hikâyesi) ve manzum peygamber kıssalarından yazılış tekniği ile daha üstün ve kompozisyon yönü ile daha mükemmel olduğunu söylemiştir. Abdülvâsî Çelebi'nin tasvirlerde kahramanların karakterlerini çizmede, hatta onların psikolojik hâllerini ifadede bile ayrıntılara kadar inmiş olduğunu ve eserini kuvvetli ve sürükleyici bir üslupla yazdığını belirtmiştir (Gültaş, 1996: 29).

Abdülvâsî Çelebi, eserinin sonuna doğru Halîl-nâme'nin çok sevildiğini şu beyitlerle dile getirmiştir:

Envâ-ı lutf ile ana lutf eyledi kibâr
Elvân-ı medh ile ana cûd itdiler kirâm
Mestâne gördiler bu güzel gözünü havâs
Merdâne baktılar bu fikir bikrine 'avâm
Çünkü işitdi halk Halîlün kerâmetin
Fi'l-cümle sevdi uşbu Halîlnâmeyi enâm

Hamdullah Hamdi Yûsuf ve Züleyhâ adlı eseriyle ile meşhur olurken Abdülvâsî

Çelebi de Halîl-nâme adlı eseriyle ile mesnevî şairleri arasında üstün bir yer almıştır. Halîl-nâme, yazıldığı devrin hemen hemen her özelliğine ışık tutacak folklorik malzemelerle doludur. İçinde yer alan yiyecekler, içecekler, mutfak eşyaları, elbiseler, kumaşlar, savaş araç ve gereçleri, sazlar ve diğer musîki unsurları Halîl-nâme'yi zengin bir kültür kaynağı hâline getirmiştir (Gültaş, 1996: 30).

2. Mi'râc-Nâme

Agâh Sırrı Levend'in makalesinde belirttiği üzere "mi'râc", "yukarı çıkma" anlamına gelen "urûc" mastarından ism-i âlettir; "merdiven" demektir. Hz. Peygamber'in göğe çıkması olayını belirten bir isim olmuştur. Bu konu üzerine yazılan eserlere mi'râciye, mi'râc-nâme denilmektedir (Levend, 1972: 42).

Levend'in makalesinde yer alan bilgiye göre eski mi'râciyelerden biri, Mâlik Bahşî'nin H. 840= M. 1436'da Uygur harfleriyle yazdığı Mi'râc-nâme'dir. Tek nüshası Paris Bibliotheque Nationale'dedir (Supplement, No. 190). Mensur olarak yazılan mi'râc-nâme, Arap harflerine çevrilerek aynı kitaplıktaki (Ancien fouds, No. 257) manzum olan bir mi'râc-nâme parçasıyla birlikte yayınlanmıştır. Vambery de Çağatay araştırmalarında bazı mi'râc-nâme parçalarını yayınlamıştır. Kansu Gavri'nin hazinesinde var olan bir mi'râc-nâme de bugün elimizdedir. Bu mi'râciyeler arasında Ganî-zâde Nâdirî, Nev'î-zâde Atâyî, Sâbit, Nâbî, Nâzim, Nâyî Osman Dede, Abdullah Salâhî-i Uşşâkî, İzzet Molla'nın mi'râciyeleri ün kazanmıştır. Bunlar arasında yer alan Nâyî Osman Dede'nin eseri yine kendi tarafından, her parçası türlü makamlarda bestelenmiştir. Tekkelerde ve dergâhlarda özellikle mevlevî tekkelerinde okunmuştur (Levend, 1972: 42-43).

Abdülvâsî Çelebi'nin ve eseri hakkında yazı yazarlar, çoğunlukla onun mi'râcla ilgili olan bu eserini müstakil saymazlar, Halîl-nâme'nin bir parçası olarak kabul ederler. İlk kez Vasfi Mâhir Kocatürk, bu mi'râc-nâmenin müstakil bir eser olabileceği ihtimalini ileri sürmüştür. Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu aynı eserin müstakil bir mesnevî olduğunu yazmıştır. Mesnevîlerde bir bölüm teşkil eden mi'râciyeler genellikle eserin başında yer alır. Abdülvâsî'nin Mi'râc-nâme adlı eseri ise Dastân-ı İbrâhîm Nebî'nin sonunda bulunmaktadır. İşlenen mi'râc motifleri açısından da tam bir müstakil mi'râciye karakteri göstermektedir (Akar, 1987: 162). Prof. Dr. Kemal Yavuz, Abdülvâsî Çelebi'nin Mi'râc-nâme'sinin üç beyitlik bir peygamber övgüsüyle başladığını belirtir. Birinci bölümde mi'râc olayı bütün yönleriyle peygamberin dilinden anlatıldığını, ikinci bölümde başta Hz. Ebû Bekir olmak üzere mi'râcın tebliği, üçüncü bölümde ise müşriklerin tutumu, Hz. Ebû Bekir ile konuşmaları, Hz. Ebû Bekir'in mi'râcı doğrulaması ve kâfirlerin şaşkınlığının anlatıldığını söylemiştir (Yavuz, 2013: 102). Yine Dr. Ayhan Gültaş, kitabında Abdülvâsî Çelebi'nin Mi'râc-nâme'sinde tasvire ve ayrıntılara çok geniş bir yer verdiğini söylemiştir. Olayın peygamberimizin ağzından anlatıldığını, mi'râcın bütün motiflerinin işlendiğini belirtmiştir. Aynı zamanda bu mi'râ-

c-nâme'nin dili, üslubu, akıcılığı, uzun ve ayrıntılı işlenişiyle Türk edebiyatında seçkin bir yer almaya lâyık olduğunu yazmıştır (Güldeş, 1996: 23).

Prof. Dr. Kemal Yavuz, Abdülvâsî'nin tefsir ve hadislerden yararlanarak kaleme aldığı bu mesnevînin Âşık Paşa'ya ait Garîb-nâme'de mevcut olan mi'râc-nâmeden2 sonraki, Hâzım bölgesine ait eserlerden olan anonim mi'râc-nâme de dâhil edilse, edebiyatımızda karşılaştığımız üçüncü mi'râc-nâme sayılabileceğini söylemiştir (Yavuz, 2013: 102).

3. Halîl-Nâme ve Mi'râc-Nâme Üzerine Farklı Görüşler

3.1. Prof. Dr. Ayşehan Deniz Abik ele almış olduğu makalesinde Halîl-nâme ve Dâsîtân-ı İbrâhîm Nebî Aleyhisselâm adı ile tanınan dinî mesnevînin 15. yüzyılın ilk yarısında Abdülvâsî Çelebi tarafından yazıldığını; mesnevînin konusunu, doğumundan başlayarak ölümüne kadar İbrâhîm Peygamber'in başından geçen olayların oluşturduğunu yazmıştır. Bunun yanı sıra İbrâhîm Peygamber'in ölümünden sonra oğlu İsmâil'in soyundan gelmesi sebebiyle Hz. Muhammed ile ilişki kurularak Hz. Muhammed'in dilinden mi'râc olayı da anlatılmıştır.

Yine bu makalede, Halîl-nâme içinde mi'râcın anlatıldığı kısmı müstakil bir mi'râc-nâme olarak değerlendiren araştırmacıların olduğu ve bu araştırmacıların, Abdülvâsî'nin Mi'râc-nâme'sinin orijinalliğine ve türündeki ilkler arasında olmasına da değeri yönünden dikkat çektiklerini yazmıştır. Deniz Abik, eserdeki mi'râc bölümünün Halîl-nâme'den ayrı bir eser olmadığını, Halîl-nâme'nin bütünü içinde bir bölüm olduğunu savunmuştur.

Halîl-nâme'de şi'r-i der-ecel başlığıyla olan kısımda, İbrâhîm'in ölümü üzerine İsmâil'in kardeşi İshak'tan babasına ait bir hatıra istemesi, İshak'ın ise karavaş (cariye) oğlu olduğu gerekçesi ile İsmâil'i hesaba katmaması anlatılır. Tanrı, mahzun kalan İsmâil'e Cebrâil aracılığıyla son peygamberin kendi neslinden geleceğini müjdelir. Böylelikle İbrâhîm'den başlayarak İsmâil'in soy ağacı çıkarılmıştır. Bu soy ağacının son halkası da Hz. Muhammed'dir. Hz. Muhammed'in Hz. İsmâil soyundan gelmesi nedeniyle Mi'râc-nâme'ye geçilir. Deniz Abik, makalesinde Halîl-nâme ile aynı vezinde devam eden mi'râc-nâme bölümünün sonunda telif tarihinin yer aldığı beyitteki ifadede Mi'râc-nâme'nin eserin bütününde olduğuna işaret ettiğini söyleyerek Abdülvâsî'nin bu iki eserinin tek bir eser olduğu görüşünü kabul eder (Abik, 1997:139-140).

3.2. Vasfi Mahir Kocatürk'ün Türk Edebiyatı Tarihi, Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatı'nın Tarihi, Tahlîli ve Tenkîdi adlı kitabında yer alan bilgiye göre İbrâhîm destanının sonunda, münasebet düşünülerek Hz. İsmâil neslinden gelen Hz. Muhammed'e geçilmekte ve peygamberin mi'râc olayı tasvir edilmektedir. Kocatürk, müstakil bir eser mahiyetini arz eden bu kısmın dîvân edebiyatında

mi'râc-nâmeler içinde geniş ve orijinal bir karakter gösterdiği görüşünü ileri sürmüştür. Şairin, mi'râc olayını peygamberin ağzından anlattığını, burada yine Kur'ân'a ve tefsirlere dayanılarak mi'râc hikâyesinin en geniş açıklamalarla destanlaştırıldığını söylemiştir. Yedi göğü bir bir dolaşıp seyreden, Allah'la buluşan, çeşitli peygamberleri, melekleri, cennet ve cehennemi gören Hz. Muhammed, birinci gökte gördüklerini anlatmıştır.

Kocatürk, Halîl-nâme'nin, dîvân şiirinin sanatkârane İran şiiri tesiri altında klasik bir mükemmeliyete doğru gittiği devirlerde berrak ve sade bir ruhla haklı diline ve canlı bir hayale doğru giden nitelikleriyle edebiyatımızı çeşitlendirdiğini ve zenginleştirdiğini dile getirmiştir (Kocatürk, 1964:202-205). Sonuç olarak baktığımızda Vasfi Mâhir Kocatürk'ün görüşlerine bakarak Halîl-nâme'yi müstakil bir eser saydığını söyleyebiliriz.

3.3. Prof. Dr. Metin Akar, kaleme almış olduğu makalesinde Abdülvâsî Çelebî'nin Yıldırım Bayezid'in komutanlarından ve Sultan I. Mehmed'in vezirlerinden olan Bayezid Paşa tarafından korunduğu, Çelebi Sultan Mehmed'in isteğiyle, Halîl-nâme ve Mi'râc-nâme'sini yazdığını belirtmiştir. Akar, Halîl-nâme adlı eserin gayet büyük ve özgün bir eser olduğunu ve İbrâhîm Peygamber'in hayatını anlattığını yazmıştır. Bu kitap, yazar tarafından iki kere kaleme alınmış, çeşitli eklemeler ve değiştirmeler uygulanmıştır. İçerisinde Osmanlı tarihi açısından değerli veriler içeren, Çelebi Sultan Mehmed ve kardeşi olan Mûsâ'nın mücadelesini gösteren 193 beyitten oluşan bir kısım bulunur, aynı zamanda asıl konu ile ilgisi olmayan kısımlar da mevcuttur. Mi'râc-nâme, tema ve yazın açısından oldukça değerlidir. 567 beyitten oluştuğu bilgisi verilmektedir. Abdülvâsî, Halîl-nâme ve Mi'râc-nâme adlı iki eserini de itibar edilen tefsir, hadis kitapları ve rivâyetlere dayandırmış, mesnevî türü içinde çeşitli nazım şekillerini de işleyerek Türk edebiyatında mesnevî geleneğini yaşatmayı başarmıştır. Eserlerinde zengin bir dil kullanmış, konu bütünlüğünde ve betimlemelerinde de gayet başarı sağlamıştır. Şairin eserleri 1414 yılında kaleme alınmıştır, türleri içinde en güzel örneği oluşturur.

Prof. Dr. Metin Akar'ın vermiş olduğu bilgiye göre bugüne kadar Afyon, Kahire, İstanbul, Konya, Ankara olmak üzere beş el yazması nüshası biliniyordu. Akar, ele almış olduğu makalede Abdülvâsî'nin Halîl-nâme'sinin altıncı olan nüshasını ilim âlemine tanıtmıştır. Tanıtılan bu nüsha İBB'nin bünyesinde olan Atatürk Kütüphanesi Muallim Cevdet Bölümü'nün K.346 numarasına kayıtlı olan bir eserdir (Akar, 2019: 88-89-96). Prof. Dr. Metin Akar, Halîl-nâme ile Mi'râc-nâme'nin iki ayrı eser olduğu görüşünü dile getirmiştir.

3.4. Prof. Dr. Günay Kut, yazdığı makalesinde Abdülvâsî'nin eserin bitiminde Mi'râc-nâme-i Seyyidü'l-Beşer başlığı altında yer alması sebebiyle hem de konu

farkıyla beraber farklı araştırmacılar tarafından ayrı bir mesnevî olarak uygun görüldüğünü dile getirmiştir. Kut, mi'râciyeyi Abdülvâsî'nin ayrı bir eseri olarak kabul etmenin hatalı olmayacağı görüşünü savunur. Kut, nitekim Halîl-nâme'yi ilim dünyasına ilk takdim eden Vasfi Mâhir Kocatürk'ün bu hususu belirttiğini ve Prof. Dr. Metin Akar'ın da bunu bağımsız bir yapıt kabul ederek müstakil manzum mi'râc-nâmeler arasında incelediğini belirtmiştir (Kut, 1988: 283).

3.5. Dr. Ayhan Gültaş, doktora tezinde verdiği bilgiye göre Abdülvâsî'nin Halîl-nâme'sinin Hz. İbrâhîm'in doğumundan ölümüne kadar hayatını anlatan bir mesnevî olduğunu açıklamıştır. Toplam 3693 beyittir. Bu eserin başında Münâcât, Na't, Peygamberimizin Mucizeleri, Çelebi Mehmed ve Bayezid Beğ'in övgüleri, telif sebebi gibi bölümler de yer almıştır. Gültaş, esas konunun arasına konan ve şehzadeler mücadelesinin anlatıldığı tarihî bölüm ile eserin sonuna doğru ilave edilen Mi'râc-nâme'nin genişçe bir yer tuttuğunu dile getirmiştir (Gültaş, 1996: 13). Gültaş, bu sözleriyle Halîl-nâme ve Mi'râc-nâme'nin tek bir eser olduğunu kabul eder.

3.6. Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu, doçentlik tezinde Abdülvâsî Çelebi'nin Halîl-nâme'sini değerlendirmiştir. Bunu değerlendirirken esere, birkaç tefsir veya herhangi bir peygamber kıssası kaynaklık etmiş olsa da bu manzume için telifi bir mesnevî denilebileceğini söylemiştir. Çelebioğlu, Abdülvâsî'nin Mi'râc-nâme'sinin, telifi bir mesnevî olduğunu ve bizzat müellifin, beş-altı tefsirden yararlanarak bu eserini hazırladığını söylemektedir. Âmil Çelebioğlu tezinde belirttiği üzere Mi'râc-nâme'nin sonundaki kaside tarzında kafiyeli 65 beyitlik Çelebi Mehmed medhiyesi ve hâtime kısmı, her iki eser için de müşterek olarak kabul edilebileceğini belirterek Halîl-nâme ve Mi'râc-nâme'nin iki ayrı eser olduğu görüşünü savunmuştur (Çelebioğlu, 1976: 123-124).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu makalede ele alınan konu itibarıyla incelediğimiz kaynaklardan yola çıkarak bir sonuca varacak olursak Abdülvâsî Çelebi'nin eserleri hakkında farklı görüşler mevcuttur. Kimi edebiyatçılar Abdülvâsî'nin Mi'râc-nâme'sini Halîl-nâme'nin devamı sayarken, kimi edebiyatçılar ise Mi'râc-nâme ve Halîl-nâme'yi iki ayrı eser olarak kabul etmişlerdir. Savunulan bu farklı görüşleri şu şekilde ayırmak mümkündür:

1. Halîl-nâme ile Mi'râc-nâme'yi tek eser olarak sayanlar: Prof. Dr. Ayşehan Deniz Abik, Dr. Ayhan Gültaş, Prof. Dr. Günay Kut.
2. Halîl-nâme ile Mi'râc-nâme'yi ayrı iki eser olarak sayanlar: Vasfi Mâhir Kocatürk, Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu, Prof. Dr. Metin Akar.

Ayrıca Mi'râc-nâme'yi önce Halîl-nâme'nin devamı olarak sayan Prof. Dr. Gü-

nay Kut, daha sonra görüş değiştirerek Mi'râc-nâme'yi müstakil bir eser olarak saymıştır.

Bilindiği üzere mi'râcın anlamı yukarı çıkmaktır. Hz. Peygamber'in göğe çıkma olayını anlatan bir isim haline gelmiştir. Mi'râciyye ve mi'râc-nâme ise Hz. Peygamber'in Mi'râc olayından bahseden manzum veya mensur eserler ile ilgili kaleme alınmış metinlere verilen bir isimdir. Mi'râciyye ve mi'râc-nâme, aynı anlamı ifade eden kelimelermiş gibi kullanılsa da aralarında anlam farklılığı vardır. Mi'râciyye kelimesi mi'râc olayını anlatan kısa şiirleri ifade ederken; mi'râc-nâme ise mi'râc olayını uzun bir şekilde anlatan mesnevîlerle birlikte mensur eserleri içermektedir. Şöyle ki edebiyatımızdaki bu türler, bu konuda müstakil bir mesnevî şeklinde ele alınanlarla dîvânların içerisinde ekseriyetle nazım şeklinde ele alınanlar olarak tasnif edilebilir.

Mi'râc olayı en çok Müslüman olan ulusların edebiyat sahasına sirayet etmişse de bu türdeki misalleri çoğunlukla Türklerin ve İranlıların edebiyatında görmek mümkündür. Türk- İslâm edebiyatındaki mi'râciyeler önceki dönemlerde siyer, mevlid, hilye vb. yapıtların bir kısmını oluşturmuş ve Yûnus Emre, Âşık Paşa vb. ilk dönem tasavvuf ehli şairlerin eserlerinde bulunmaktadır. Zaman geçtikçe müstakil bir çeşit halini alan mi'râciyelere bilhassa 15. yüzyıldan sonra ilgi artmış ve 16. yüzyılda şairlerin dîvânlarında daha çok yer edinmiştir. 17-18. yüzyıllarda ise hemen hemen her şairin özellikle dîvânlarında bu türe ait birden fazla örnek kaçınılmaz olarak yer almıştır (Okudan, 2008: 2-3). Her iki tür de mi'râc konusunu ele almakla birlikte mi'râc-nâmeler müstakil eser sayılırken, mi'râciyeler bir eserin herhangi bir kısmında yer alırlar.

Bu sebeple çalışmamızda şunu da belirtmek gerekir ki Abdülvâsî Çelebi'nin Mi'râc-nâme'si müstakil bir eser olmasaydı adı mi'râc-nâme değil; mi'râciye olurdu. Mi'râciye olsaydı, yani Halil-nâme protokol metni olsaydı Halil-nâme'den önce yer alırdı.

KAYNAKLAR

Akar, M. (1987). *Türk edebiyatında manzum Mi'râc-nâmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Akar, M. (2019). Eski Türk edebiyatında İbrahimler, *Halil-nâme'nin yeni bir nüshası ve düşündürdükleri*. *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, 9(5), 88–96. İstanbul.

Abik, A. D. (1997). İki yeni nüshası sebebiyle *Halil-nâme* ve müellifi Abdülvâsî üzerine. *Türkoloji Dergisi*, 12(1), 139–140. Ankara.

Çelebioğlu, Â. (1976). *Sultan II. Murad devri mesnevîleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınevi.

- Güldeş, A. (1996). *Halilnâme*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Karahan, A. (2025, Ocak 23). *Eski Türk edebiyatı incelemeleri*. [Dijital kaynak] ark:/13960/t6sz1zg5w
- Kocatürk, V. M. (1964). *Türk edebiyatı tarihi: Başlangıçtan bugüne kadar Türk edebiyatının tarihi, tahlili ve tenkidi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- Kut, G. (2025). *Abdülvasî Çelebi*. [Makale]. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulvasi-celebi>
- Levend, A. S. (2025, Ocak 23). *Dinî edebiyatımızın başlıca ürünleri*. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/509125>
- Okudan, E. (2008). *Ârif mahlaslı Mi'râciyelerin şairi olarak Abdülbâki Ârif ve Ârif Süleyman* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. İstanbul.
- Yavuz, K. (2025). *XIV.-XV. yüzyıllar Türk edebiyatı: Abdülvasî Çelebi edebî kişiliği ve eseri*. Erişim adresi: <https://dilveedebiyat.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/03/xiv-xv-yc3bczyillar-tc3bcrkedebiyati.pdf>

Extended Abstract

For the first time, Vasfi Mahir Kocatürk introduced this unknown work and its author to the world of science by introducing Abdülvasî Çelebi's masnavi named Halil-nâme for the first time about the life and personality of the poet, whose name and work were not mentioned in works such as tezkires and literary histories before the 20th century. Abdülvasî Çelebi has two works, Halil-nâme and Mi'râc-nâme. There are researchers who consider the part of Halil-nâme in which mi'râc is described as a separate Mi'râc-nâme. In this article, the questions of whether Mi'râc-nâme is a separate work or a continuation of Halil-nâme and who defends which view on this issue are discussed.

Previously, Çelebi Sultan Mehmed had asked the poet Ahmedî to translate the Persian work *Vîs ü Râmîn*, but upon Ahmedî's death, he asked Abdülvasî Çelebi to translate it. However, Abdülvasî Çelebi did not like this work and thought it more appropriate to organise it as a parable of a prophet and wrote this masnavi about the life of Prophet Abraham. This work of Abdülvasî is used in the sources with the names of Halil-nâme or Ibrâhîm ü Sâra and Dâsitân-ı İbrâhîm Nebî.

It has been stated in the researches that the most voluminous and artistic of the works on the life of the Prophet Abraham in the field of Old Turkish literature is Abdülvasî's Halil-nâme.

Today, according to the information obtained, it is possible to list the libraries where the manuscript copies of Halil-nâme are located and the records in the

inventory books in the library as follows:

1. Dîvân-ı Kadıoğlu [Halîl-nâme], Cairo Khediveiyye Library, M. 82.
2. Dâstân-ı İbrâhîm Nabî aleyhi's-salâm, Afyon Provincial Public Library, Gedik Ahmed Paşa Department, nr. 34.
3. Târîh-i Enbiyâ, Istanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library, Muallim Cevdet Department, nr. K. 214.
4. Destân-ı İbrâhîm, Konya Koyunoğlu Museum Library, nr. 11826.
5. Kısâ-i Khalîlu'llâh, Ankara National Library, nr. Yz A 2887/7.
6. [Tafsîr/after: Kısâs-ı Enbiyâ], Istanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library, Muallim Cevdet Department, nr. K. 346. (Akar, 2019: 91-92).

Those who write about Abdülvâsî Çelebi and his work generally do not consider his Mi'râc-nâme, which is about mi'râc, as an independent work, but as a part of Halîl-nâme. Âmil Çelebioğlu wrote that the same work is an independent masnavî. In this study, it is possible to list the different opinions about Abdülvâsî's works as follows:

- Prof. Dr. Ayşehan Deniz Abik, in her article, argued that the mi'râj chapter in Halîl-nâme is not a separate work from Halîl-nâme, but a chapter within the whole of Halîl-nâme.
- Vasfi Mahir Kocatürk argued that the mi'râc section in Halîl-nâme, which has the nature of an independent work, shows a wide and original character among the mi'râc-nâmeler in dîvan literature.
- Prof. Dr. Metin Akar, in his article, stated that Abdülvâsî Çelebî wrote Halîl-nâme and Mi'râc-nâme with the request of Çelebi Sultan Mehmet. Prof. Dr. Metin Akar defended the view that Halîl-nâme and Mi'râc-nâme are two separate works.
- Prof. Dr. Günay Kut, who first considered Mi'râc-nâme as a continuation of Halîl-nâme, later changed his opinion and considered Mi'râc-nâme as an independent work.
- Prof. Dr. Ayhan Gültaş, in his doctoral thesis titled Halîl-nâme, stated that the historical section, which was placed between the main subject and tells about the struggle of the princes, and Mi'râc-nâme, which was added towards the end of the work, occupy a large place. With these words, Gültaş accepts that Halîl-nâme and Mi'râc-nâme are a single work.
- Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu stated in his thesis that the 65 couplets rhymed in the style of qasida at the end of Mi'râc-nâme, the praise of Çelebi Mehmed and the hâtîme part can be accepted as common for both works and defended

the view that Halîl-nâme and Mi'râc-nâme are two separate works.

If we come to a conclusion in terms of the subject discussed in this article, it is possible to distinguish the different opinions about Abdülvâsî Çelebî's works as follows:

1. Those who consider Halîl-nâme and Mi'râc-nâme as a single work: Prof. Dr. Ayşehan Deniz Abik, Dr. Ayhan Güldeş, Prof. Dr. Günay Kut.
2. Those who consider Halîl-nâme and Mi'râc-nâme as two separate works: Vasfî Mâhir Kocatürk, Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu, Prof. Dr. Metin Akar.

In addition, Prof. Dr. Günay Kut, who first considered Mi'râc-nâme as a continuation of Halîl-nâme, later changed his opinion and considered Mi'râc-nâme as a separate work.

In our study, it should be noted that if Abdülvâsî Çelebî's Mi'râc-nâme was not an independent work, it would not be called mi'râc-nâme but mi'râciye. If it was mi'râciye, i.e. the protocol text of Halîl-nâme, it would be placed before Halîl-nâme.